

небезпечно. За життя Лойола просив, щоб його тіло кинули на розтерзання звірям, бо земля не достойна прийняти його. Але 1 серпня, в суботу, його урочисто поховали в єзуїтській церкві Марії де Страдо. В 1609 р. папа Павло V визнав його блаженным, а в 1622 р. Григорій XV – святим [9].

Таким чином, діяльність Ігнація Лойоли є яскравим свідченням того, наскільки важливим для існування організації чи ордену є персональний чинник організатора та керівника. Цікаво, що ідея створення такої могутньої сили середньовіччя як орден єзуїтів виникає у його засновника випадково, після серйозних поранень та відсутності можливості продовжити військову кар'єру. Але іспанський ідальго зумів подолати всі перешкоди і реалізувати свою мрію, ставши генералом ордену єзуїтів. Адже Лойола, який є засновником ордену єзуїтів, не просто створив його, а й перетворив на провідну силу католицької церкви, яка зуміла протистояти реформації і завдати удару у відповідь. За життя засновника орден процвітав, після ж його смерті в ньому починають проводитися різні реформи, які призвели до послаблення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грзингер Т. Иезуиты. Полная история их явных и тайных деяний / Теодор Грзингер. – СПб.: издание Маврикия Вольфа, 1868. - 351 с.
2. Бемер Г. Иезуиты / Генрих Бемер. – СПб.: Полигон, 1999. - 1248 с.
3. Быков А. Лойола // Жизнь замечательных людей. Будда. Конфуций. Саванарола. Торквемада. Лойола. – Спб.: ЛИО редактор, 1993. - 348 с.
4. Леруа М. Миф о иезуитах: от Бернже до Мишле / Мишель Леруа – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 464 с.
5. Ролан Б. Сад. Фурье. Лойола / Барт Ролан. – М.: Праксис, 2007. – 256 с.
6. Великович Л. Н. Черная гвардия Ватикана / Лев Великович. – М.: Мысль, 1985. – 271 с.
7. И. Лойола. «Духовные упражнения» / История средних веков. Хрестоматия / Сост. Степанова В. Е., Шевеленко А. Я. – М.: Просвещение, 1969. – 270с.
8. «Устав ордена иезуитов» / История средних веков. Хрестоматия / Сост. Степанова В. Е., Шевеленко А. Я. – М.: Просвещение, 1969. – 270с.
9. Ігнатій Лойола [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.christusimperat.org/uk/node/16469>
10. Краткая биография Игнатия Лойола [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://aphorismlist.com/biography.php?page=loyola>
11. История Средних веков: в 2 т. Т. 2. Раннее новое время / Под. ред. С. П. Карпова. – М.: изд-во Моск. Ун-та, 2008. – 432 с.
12. История Средних веков: в 2 т. Т. 2. / Под. ред. С. Д. Сказкина. – М.:Высш. Школа, 1977. – 336 с.

Прийдун С.

Науковий керівник – доц. Григорук Н. А.

РОСІЯ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: 1801-1812 РР.

Однією з основних зовнішніх функцій держави як такої є здійснення зовнішньополітичної діяльності, розвиток міжнародних відносин, з метою захисту свого суверенітету та національного інтересу. Адже від проведення вдалого зовнішньополітичного курсу залежить добробут та безпека держави.

Російська імперія у 1801 р. отримала нового імператора Олександра I Романова. Зміна верховного правителя призвели до змін в усіх сферах суспільного життя, в тому числі і в галузі міжнародних відносин.

Метою даної статті є висвітлення зовнішньополітичного курсу Російської імперії та її ролі у системі міжнародних відносин 1801–1812 рр.

Питанню зовнішньої політики Російської імперії присвячено чимало праць, зокрема «История внешней политики России» [1] – колективне видання істориків РАН. Важливі аспекти міжнародного становища подає Є. Тарле у своїй монографії присвяченій Наполеону [2]. М. Покровський у праці «Дипломатия и войны царской России» [3], висвітлює особливості функціонування російської дипломатичної служби.

Воцаріння Олександра I змінило характер російської зовнішньої політики, в порівнянні з політикою Павла I, вона була більш поміркованою та цілеспрямованою. Важливу роль відіграв і персональний чинник, адже сам Олександр I був одним з кращих дипломатів свого часу, його наставницею була сама Катерина II, а вчителями А. А. Безбородко і А. Р. Воронцов. Вже в перші хвилини свого царювання проявив дипломатичний хист – серед метушні дворцевого перевороту віддав наказ про припинення експедиції козацьких полків, відправлених Павлом I на пошуки Індії.

Міжнародне становище Російської імперії на початку правління Олександра I було досить складним, адже своєю авантюрою зовнішньополітичною діяльністю Павло I звів нанівець військові досягнення Ушакова та Кутузова. Росія здобула славу ненадійного союзника. Невизначеність зовнішньополітичного курсу 1800–1801 рр.: конфронтація з союзниками II коаліції – Англією та Австрією, переорієнтація на союз з наполеонівською Францією фактично ставили Росію в стан міжнародної ізоляції. Подальший розвиток зовнішньополітичного курсу, наміченого Павлом I, неминуче призвів би до військового протистояння з Англією, яка не могла змиритись із захопленням Мальти та допомозі Наполеону в завданні удару по Індії [1, с. 30].

Таким чином, Олександр I потрібно було виробити таку зовнішньополітичну доктрину, яка б дозволила Росії вийти з цього досить непростого становища. Перш за все, потрібно було укласти мир з Англією, адже російське дворянство зазнавало значних економічних збитків, адже саме в Англію збувалась сільськогосподарська продукція.

Вироблена Олександром I доктрина зводилась до того, що міжнародно-правове становище Росії на Європейському континенті має визначатися договорами та конвенціями з кожною державою окремо. Для вирішення міжнародних конфліктів, уряд Олександра I запроваджує практику «багатостороннього посередництва», за якою Росія мала виконувати роль верховного арбітра у вирішенні міжнародних конфліктів [1, с. 34–35].

Перші успішні дії були пов'язані з налагодженням мирних відносин з Великобританією, 5 червня 1801 р. завдяки наполегливій праці російських дипломатів було підписано англо-російську морську конвенцію. Вона носила компромісний характер. Одночасно було надіслано листа Фрідріху II імператору австрійському з пропозиціями відновити дружні відносини, що офіційним Віднем було прийнято. Таким чином, перші зовнішньополітичні дії дозволили Росії вийти з складного зовнішньополітичного становища, викликаного політикою Павла I [1, с. 35].

Винятково важливе місце відводилось відносинам з Францією, слід зазначити, що сам Олександр I був ревним противником революційних ідей, які виходили з Франції, а також самого Наполеона, який порушив усталений монархічний порядок в Європі. Але раптово розривати відносини з Францією було б необдуманим кроком. Метою Олександра I було добитися від Наполеона I «всезагального замирення», тобто відновлення рівноваги європейських держав. Французька сторона в свою чергу ставила перед собою укладення двостороннього франко-російського договору, і тим самим припинити процес зближення Росії з Австрією та Англією. Таке дипломатичне протистояння завершилося підписанням двосторонньої угоди 8 жовтня 1801 р. і означало провал російської дипломатичної місії. Перший консул отримав свободу дій в Європі. Крім угоди було підписано секретну конвенцію, яка затверджувала спільне франко-російське вирішення німецьких та італійських справ. Підписання цієї угоди та конвенції стало прорахунком російської дипломатії, адже Наполеон і не думав дотримуватись пунктів угоди, а навпаки використав її в пропагандистських цілях. Перш за все у франко-англійських стосунках, Наполеон натиснув на Лондон, і англійська сторона змушене була підписати Ам'єнське перемир'я з Францією 27 березня 1801 [4, с. 471].

Таким чином, зовнішньополітична доктрина Російської імперії, яка отримала назву «політика вільних рук», що було одним з видів нейтралітету, з уникненням участі у військових коаліціях та союзах, з однієї сторони дозволила вивести Росію з складного зовнішньополітичного становища і забезпечити нетривалий мир на континенті, а з іншої – не вдалось подолати занадто великі територіальні апетити Франції.

Щоб не втратити провідні позиції на міжнародній арені Петербургу, була потрібна нова модель зовнішньополітичної доктрини, яка б дозволила протистояти Франції і зберігати стабільність на європейському континенті. Пріоритет у зовнішній політиці надавався

відносинам з країнами Центральної Європи – Австрією, Пруссією, становище, яких було схожим до російського. Основним завданням російської сторони було створення з німецьких держав бар'єру для стримання агресії Франції, особливо важлива роль відводилась Австрії. Саме Австрія стає об'єктом дипломатичного протистояння Росії і Франції. Адаже, Австрія як і Пруссія намагалися використати заступництво Росії для своїх територіальних збільшень, шляхом військової агресії, відповідно Олександр I категорично виступав проти таких дій.

Водночас значно активізував свої дії Наполеон, особливо зимою 1802/1803 рр., коли французькі війська увійшли в Швейцарію і значно посилили свою діяльність наполеонівські агенти на Близькому Сході, розпочалась підготовка до висадки десанту на британські острови. Англія звернулась з пропозицією нового миру до Росії, але Олександр I відмовився, маючи на меті мирне врегулювання конфлікту. Одночасно намічається розчарування Австрією та Пруссією в зовнішній політиці Росії. Після початку військових дій між Англією та Францією, міністерство іноземних справ Росії в кінці травня висуває проект російсько-пруського договору для захисту Північної Німеччини, але прусська сторона вела подвійну гру проводячи переговори з Талейраном, про це дізналась російська сторона, яка тепер переорієнтувалась на формування російсько-австрійського союзу. Формування нової антифранцузької коаліції прискорила анексія Францією Бадену та Ганноверу, а також розстріл герцога Енгієнського, які показали реальні прагнення Франції. Одночасно наполеонівська дипломатія намагалася підірвати російсько-турецьке співробітництво, провокуючи заворушення на іонічних островах, де були розташовані російські війська [4, с. 472].

І вже 11 квітня 1805 р., долаючи різноманітні конфлікти було укладено англо-російський договір, який став основою для формування III антифранцузької коаліції, до якої увійшли – Англія, Росія, Австрія, Неаполітанське королівство. У вересні 1805 р. до коаліції приєдналась Туреччина, яка повинна була захищати чорноморські протоки. Війна III коаліції розпочалась успішно, перемогою англійського флоту в Трафальгарській битві 21. 10. 1805 р., але її перекреслила поразка австрійських військ при Ульмі жовтень 1805 р. і катастрофою стала поразка у «битві трьох імператорів» Аустерліц 2 грудня 1805 р. Наслідком стало підписання Презбурзького миру між Францією та Австрією, тобто третя коаліція припинила своє існування [5, с. 79].

Для Росії небезпеку становило те, що згідно франко-австрійського миру Наполеон отримував Далмацію і відповідно міг чинити тиск на Туреччину, загрожуючи південним кордонам Російської імперії. Ненадійною залишалася позиція самої Туреччини, яка після Аустерліцу визнала Наполеона імператором, крім того, в цей час робляться спроби французам встановити відносин з Персією, маючи на меті залучити її до боротьби проти Росії. Під впливом французьких інтриг султан Селім III змінив господарів дунайських князівств на лояльних до Наполеона, у відповідь російські війська окупували Валахію і Трансильванію, що призвело до оголошення війни Туреччиною Росії [1, с. 53].

Таким чином, знову Росія опинилась в дуже складному становищі, більшість високопоставлених осіб в російському уряді висловлювались за налагодження відносин з Англією, особливо міністр закордонних справ Адам Чарторийський. Потрібно було формувати нову коаліцію, оскільки російський флот не зумів би протистояти франко-турецькому в Чорному морі, тому саме Росія виступає ініціатором створення нової антифранцузької коаліції. Процес її складання має багато спільних рис з формуванням III коаліції. Перш за все, це протиріччя Росії з майбутніми союзниками, проблема полягала в тому, що Австрія як і Пруссія в контексті своєї участі в антифранцузькій коаліції намагалися вирішити свої територіальні проблеми, для Пруссії це було приєднання Ганновера. Проте, дії нової коаліції були ще більш неузгодженими в порівнянні з попередньою, Пруссія розпочала воєнні дії, ще до остаточного оформлення коаліції, до якої увійшли Англія, Росія, Пруссія, Швеція. Незважаючи на таку активність пруської сторони її війська були розбиті при Іені вже 14 жовтня [6, с. 65].

Таким чином, Росія знову залишилась з Наполеоном сам-на-сам. Наслідком поразки Пруссії стало проголошення континентальної блокади Англії, відтепер кожна держава, яка не бажала ускладнення відносин з Францією, повинна була припинити будь-які відносини з Англією. Одночасно розгортались військові дії з Туреччиною в Молдавії та з Персією на Закавказзі.

Росія знову намагається налагодити відносини з Англією та Пруссією, з останньою навіть було укладено так звану Бартенштейнську конвенцію, про війну до переможного кінця проти Франції, ліквідації Союзу Рейна і створення федерації німецьких держав, гарантами, яких мала бути Росія і Швеція. Але поразка російської армії під Фрідландом призвела до того, що французи вийшли безпосередньо до кордонів Російської імперії [1, с. 59].

Це змусило Росію переглянути свій зовнішньополітичний курс для того, аби зберегти національний інтерес. Намічаються тенденції до зближення Росії з Францією, до цього заставляла Росію і війна з Туреччиною, і невизначена позиція Персії.

Серед вищих урядових кіл Росії не було єдиної точки зору на конфлікт з Францією. Незважаючи на це, починається примирення Росії та Франції. Але цей процес проходив дуже повільно, оскільки кожна з сторін переслідувала різні цілі. Росія готова була підписати мир на умовах збереження територіальної цілісності та залучення до переговорів усіх членів коаліції. Це зовсім суперечило планам Наполеона, який мав на меті укласти сепаратний мир з Росією і тим самим розладнати IV антифранцузьку коаліцію, і вже 21 червня було підписано перемир'я. Яке активізувало діяльність англійської сторони, яка намагалася розладнати франко-російське зближення, але Олександр I ужив усіх заходів, аби нейтралізувати англійців, звинувачуючи їх у бездіяльності. Відбулась особиста зустріч двох імператорів 25 червня на Немані, розпочались переговори, Росія погоджувалась не вступати в союз Англію і водночас вимагала невтручання в російсько-турецьку війну Наполеона, а також збереження Пруссії. Наполеон намагався підписати союзний договір з Росією [1, с. 60-63].

Таким чином, розпочалася напружена дипломатична гра, в якій Росія все ж змушена була підписати союзний договір, щоправда він залишався секретним, що не дало можливості використати його Наполеону в пропагандистських цілях. Незважаючи на провал прагнень Росії, не можна розцінювати Тільзитський мир як принизливий, адже згідно таємної конвенції, Франція і Росія зобов'язувались спільно вирішувати європейські справи, одним з найважчих пунктів миру було приєднання Росії до континентальної блокади Англії, що завдало сильного удару російській економіці, зорієнтованій на експорт продукції саме у Великобританію.

Таким чином, незважаючи на поразку нової анти французької коаліції, Росії вдалось зберегти територіальну цілісність і не перетворитись на другорядну європейську державу. Історик В. Сироткін висунув цікаву думку – в Тільзіті Росії довелось віддати Наполеону те, що вже і так було ним завойовано. Тільзитський мир приніс спокій у Центральну Європу, яка була виснаженою наполеонівськими війнами.

Франко-російське зближення 1807 р. не було метою Російської імперії, скоріш за все, це був вимушений маневр для збереження територіальної цілісності. Посланці Олександра I продовжували запевняти Австрію і Пруссію, що Тільзитський мир є тимчасовим і необхідним для перегрупування сил. Час відведений миром 1807 р. був використаний російським урядом для стабілізації внутрішньополітичного життя, а також вирішення турецького питання, крім того в 1808-1809 рр. відбувається фінляндська кампанія, що закріпила входження Фінляндії в склад Російської імперії [4, с. 474-475].

Для зміцнення франко-російського союзу відбулись переговори в Ерфурті, де 14 жовтня 1808 р. було підписано нову конвенцію, яка мала юридично оформити територіальні зміни в Європі, а саме приєднання Росією Фінляндії та дунайських князівств, стосовно останніх, то тут французькі дипломати намагались загнати Росію в пастку, адже Олександр I мав добиватися добровільної передачі Валахії та Молдавії в турецької сторони. Використовуючи вороже ставлення Відня до посилення позицій Росії на Балканах, в текст ерфуртської угоди було вміщено пункт, про військову допомогу Росії зі сторони Франції, у випадку агресії Австрії. Створюючи складні дипломатичні комбінації, французькі дипломати мали на меті забезпечити тил Франції у Центральній Європі [7, с. 155].

Незважаючи на це, Олександр I надалі спрямовує свої зусилля на збереження Австрії та Пруссії, розуміючи, що їх повне розгромлення призведе до поразки і самої Росії. Олександр I намагається далі проводити політику посередництва, зокрема у примиренні Англії та Франції.

Таким чином, підписання Ерфуртської конвенції лише відтягнуло час до генерального зіткнення двох імперій, щоправда Наполеон використав цей час для успішного завершення іспанської кампанії.

На 1809 р. активізувались дії Австрії і Пруссії, які склали V антифранцузьку коаліцію, щоправда їхні сили не могли протистояти військовій машині Наполеона і коаліція зазнала поразки. Проте, саме війна 1809 р. показала ненадійність франко-російського союзу. Збільшується конфронтація між двома імперіями, яка особливо підсилювалась зобов'язанням Росії приймати участь у континентальній блокаді. Звичайно, аби покращити своє становище, Росія дозволяла контрабандному ввозу англійських товарів. Були спроби російської сторони створити самостійну російську торгівлю незалежну ні від Франції, ні від Англії. Тому Наполеон видає так званий тріанонський тариф у серпні 1810 р., за яким конфіскації підлягали товари всіх країн, незалежно чи вони знаходяться в стані війни чи миру з Францією [1, с. 75-77].

Крім економічного чинника важливу роль у розірванні відносин Франції з Росією були політичні зазіхання Наполеона, які характеризувались його фразою 1811 р.: «Через п'ять лет я буду господином мира, остается только одна Россия, но я раздавлю ее».

Таким чином, Тільзітська система перестала існувати, а Франція розпочала мобілізацію для майбутнього нападу на Російську імперію.

Парадоксально, але напередодні війни 1812 р. Росія опинилась у схожому становищі, яке було на початку правління Олександра I, тобто стану ізоляції, спричиненої протистоянням з Наполеоном, невизначеність у відносинах з Англією, Пруссією та Австрією. Незважаючи на це, саме війна 1812 р. започаткувала крах імперії Наполеона.

Таким чином, аналіз європейських міжнародних відносин, дозволяє зробити висновок, що Росія у системі міжнародних відносин 1801-1812 рр. відігравала важливу роль намагаючись бути посередником у вирішенні конфліктів європейських держав, водночас тим самим зміцнюючи свої позиції на світовій арені. Політика «вільних рук» не дала бажаних результатів, тому Росія бере участь в антифранцузьких коаліціях з метою припинення агресії Наполеона, характерно, що незважаючи на численних союзників у боротьбі проти Наполеона, Росія на завершальному етапі кампанії залишалась сам-на-сам з ворогом, тому і підписувала з ним союзні конвенції. Як і будь-яка інша країна, Росія дотримувалась принципу: «у держави немає постійних союзників, є лише постійні інтереси». В цілому активна зовнішня політика Росії напередодні війни 1812 р. мала позитивне значення, було збережено територіальну цілісність держави і зроблено спроби відігравати роль верховного арбітра міжнародних справ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. История внешней политики России. Первая половина XIX века (От войны России против Наполеона до Парижского мира 1856 г.). – М.: Междунар. Отношения, 1991. – 448 с.
2. Тарле Е. В. Наполеон / Послел. В. Кошелова / Е. Тарле. – Минск: Беларусь, 1992. – 429 с.
3. Покровский М. Н. Дипломаты и войны царской России / Михаил Николаевич Покровский. – М.: Красная новь, 1923. – 392 с.
4. История России XVIII-XIX веков / под. редак. Л. В. Миловой. – М.: ЕКСМО, 2006. – 783 с.
5. История международных отношений и внешней политики / под. редак. Ж. Ибрашева. – Алмаата: Казак університеті, 1998. – 242 с.
6. Александр I – победитель Наполеона / Сост. М. О. Кольванова. – М.: ОЛМА Медиа Групп, 2010. – 256 с.
7. Соловьев С. Александр Первый / Сергей Соловьев. – СПб, 1877. – 580 с.

Прийдун С.

Науковий керівник – проф. Алексієвцев Л. М.

ШВЕДСЬКИЙ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ КУРС БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Українська національна революція XVII ст. є тим періодом історії нашої держави, який добре висвітлений, як в українській так і зарубіжній історіографії. Водночас серед українських істориків немає єдиної оцінки подіям Хмельниччини, – від прагнення до явної ідеалізації та гіперболізації ролі Богдана Хмельницького й наслідків національної революції, до критики діяльності гетьмана.